

A VILÁGELEJE PROGRAMJA: ÁTMENET EGY ÖKOLOGIKUS CIVILIZÁCIÓBA

DOI 10.35402/kek.2025.1.2

Absztrakt

A világméretű piaci-fogyasztói civilizáció válságban van, aminek talán legfőbb tünete az ökológiai krízis. Feladatunk egy új, ökológikus civilizáció felépítése. Egy civilizációs átmenet olyan társadalmi szereplők képesek elősegíteni, amelyek számottevő hatalommal, azaz kultúraformáló erővel rendelkeznek. Ma a hatalom jórészt a nemzetállamok kormányzatainál és a nagyvállalatoknál összpontosul – ám ezek a szereplők határozottan ellenérdekeltek az ökológiai átmenet leginkább kulcsfontosságú lépésében, a gazdasági teljesítmény tudatos csökkentésében. Emiatt egy ökológikus civilizáció fölépítésére csak akkor nyílik esély, ha sikerül a hatalom szétterítése: számottevő kultúraformáló erőhöz jutnak az ökológiai átmenet érdekében tevékenykedő helyi csoportok, illetve ezek hálózatai, amelyek a demokrácia kiterjesztését, illetve egy nem profitorientált, kisebb méretű cégek uralta gazdaság kiépítését tűzik ki célul. Kitérek arra is, hogy ötvözve a tudományt és az aktivizmust munkatársaimmal együtt mit teszünk egy ilyen társadalmi változás elősegítése érdekében.

Kulcsszavak: ökológikus civilizáció, ökológikus átmenet

Abstract

The global market-consumer society is in crisis, and the main symptom is perhaps the ecological crisis. Our task is to build a new, ecological civilization. A civilizational transition can be fostered by social actors possessing a considerable amount of power, that is force to transform culture. Nowadays power is concentrated mostly in the hands of the governments of nation states and big companies – but these actors are clearly counter-interested in the most important key step of the ecological transition, that is deliberate economic degrowth. Hence, an ecological civilization can be built only if power is deconcentrated: local groups and their networks aiming at an ecological transition obtain force to transform culture. These groups and networks strive for democratization and

building an economy dominated by smaller, non-profit companies. I also write about our own work blending science and activism to advance such a social change.

Keywords: ecological crisis, networks strive for democratization, activism to advance such a social change

A piaci-fogyasztói civilizáció válsága

Mitikus, az emberiség történetében előzmény nélküli időkben élünk: az évről évre mélyülő ökológiai válság korában. Minden korábnál nagyobb mértékben és gyorsabb ütemben alakítjuk át bolygónkat. Tevékenységeink nyomán ijesztő sebességgel változik a Föld éghajlata (pl. IPCC 2023), rohamosan csökken az élőlények sokfélesége (pl. IPBES 2019), egészségkárosító szintetikus vegyületek tömege kerül a környezetünkbe (pl. Darvas 2000), rengeteg légszennyező anyag terheli településeink levegőjét (pl. Seinfeld 2004), a talajok termékenysége pedig több okból is csökken (pl. Montgomery 2012). Ezek az egymással is összefüggő gondok (és még néhány másik) életünk minőségét fenyegetik. Sőt, gyakran emberek és rengeteg más élőlény pusztulása is. Olyannyira, hogy a jelenlegi trendek piaci-fogyasztói civilizációnk ökológiai öngyilkossága felé mutatnak.

Az ökológiai válság közvetlen okai között leginkább hármat kell kiemelnünk. Egyrészt a világméretű népességrobbanást: az elmúlt kétszáz évben létszámunk mintegy nyolcszorosára, bő nyolcmilliárd főre nőtt – és ez a növekedés, bár évtizedek óta egyre lassuló ütemben, de napjainkban is folytatódik (Cohen 1995; United Nations 2024). Másrészt az egy főre jutó termelés-fogyasztás ugrásszerű növekedését: ez nagyjából tizennégyszeres volt világszerte ugyanennyi idő alatt – ráadásul ez a növekedés jóval kevésbé lassul, mint a népességszámé.¹ Harmadrészt pedig az egyre hatékonyabb és pusztítóbb technológiáinkat kell megemlítenünk. E közvetlen okok mögött döntően a kultúránkban uralkodó gondolkodásmód, továbbá

¹ A világgazdaság növekedésével kapcsolatos adatok forrása a Maddison Project: rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison.

társadalmi-gazdasági-politikai berendezkedésünk húzódik.²

Ráadásul az ökológiai problémakör nem is az egyetlen (bár talán a legfőbb) tünete világméretű civilizációnk egyre súlyosbodó válságának. Fontos további tünetek még többek között: a hatalmas, egyre igazságtalanabb vagyoni és jövedelmi különbségek (pl. Piketty 2015); a „berrabszolgás”, vagyis hogy az emberek nagy többsége pusztán pénzkereseti céllal végez lélekölő munkákat (pl. Schumacher 1994); vagy éppen azok a lelki (és ezáltal testi) megnyomorító hatások, amelyek abból fakadnak, hogy az evolúciós múltunk során megszokottól gyökeresen eltérő civilizációs környezetben élünk (pl. Máté – Máté 2022). A sort még bőven folytathatnánk. Ezek a válságtünetek ráadásul sok szálon össze is függenek. Nem véletlen, hogy a „polikrízis” kifejezés annyira divatosá vált az utóbbi időben.

Átmenet egy új, ökológikus civilizációba?

Egyre több jel mutat tehát arra, hogy világméretű piaci-fogyasztói civilizációnk végnapjai belátható távolságban vannak. Megszokott emberi világunk nagy eséllyel át fog alakulni, még hozzá minden bizonnyal gyökeresen.

Nem szabad azonban úgy gondolnunk a piaci-fogyasztói civilizáció elmúlására, mintha az egyet jelentene az emberiség halálával – de még úgy sem, mint egyértelmű hanyatlásra. Megvan ugyanis a lehetőség arra is, hogy a jelenlegi civilizáció halála az ember felszabadulását hozza magával. Felszabadulásunkat a gazdasági és politikai hatalom mai birtokosainak uralma, az általuk ránk kényszerített viselkedési minták alól.

Számos olyan vívmánya akad a jelenlegi civilizációnak, amelyeket fontos volna átmenteni az új világba – könnyen adódnak példák többek között az emberi jogok, a tudomány vagy épp az egészségügy terén. Ám legalább ugyanennyi olyan eleme is van, amelyet el kellene engednünk, még hozzá különösebb szívfájdalom nélkül – ide tartozik szinte minden olyan tevékenységünk, amely nagy anyag- és energiaigénnyel, illetve sok hulladék és szennyezés keletkezésével jár. Lehetséges emberhez méltó életet élni a mainál lényegesen alacsonyabb ökolábnyommal – sőt, alighanem csak így, a termelés-fogyasztás rabságából kiszabadulva lehetséges.

Egy civilizációs átmenet természetesen sohasem lehet teljesen fájdalommentes, ugyanakkor benne

² Itt nincs terem belemenni az ökológiai válság hátterében húzódik okok részletezésébe és rendszerezésébe, de megírtam ezt másutt: Takács-Sánta (2017, 2022).

rejlik egy jobb élet reménye is. Sőt, a jobb élethez rendszerint válságokon keresztül vezet az út. A válság ugyanis nemcsak veszély, hanem lehetőség is egyben. Lehetőség valami új létrehozására, ami fölülmúlja a régit.

Vagyis a világvége nemcsak halál, hanem születés is: a világvége egyúttal egy új világ eleje. A mai világhelyzet páratlan esélyt nyújt tehát számunkra egy új, a mainál ökológikusabb és igazságosabb civilizáció fölépítésére.

Nagyvállalatok és kormányzatok: az átmenet előmozdítói vagy akadályozói?

A kérdés már csak az, hogy milyen társadalmi szereplők lehetnének a zászlóvivői, vagyis a fő előmozdítói egy ilyen ökológiai átmenetnek. Kézenfekvő volna a nagyvállalatoktól és a nemzetállamok kormányzataitól várni a megoldást (sokan is bíznak bennük világszerte), hiszen e két, egymással is összefonódó szereplő kezében összpontosul manapság a legtöbb hatalom. Ha akarnák, záros határidőn belül meg tudnák oldani az ökológiai válságot.

Csak hogy úgy tűnik, nem akarják (eléggét), de legalábbis komoly akadályokba ütköznek. Pedig volt bőven idejük a cselekvésre, mivel már az 1960-as, 1970-es években széles körben rádöbentünk az ökológiai válságra (McNeill 2011). Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az azóta eltelt időben a nagyvállalatok és a kormányzatok világszerte igenis sok mindent tettek az ökológiai válság mérséklése érdekében, ám ezek alapvetően ökohatékonysági cselekvések, azon belül is elsősorban technológiai megoldások voltak. Ezek ugyan elengedhetetlenül fontosak az ökológiai átmenethez, ám önmagukban bizonyosan nem elégségesek (Vaden et al. 2020; Takács-Sánta 2024a). Emiatt az ökohatékonyság mellé mindenképp oda kellene tennünk az ökológiai fenntarthatóság másik nagy stratégiáját, a mértékletességet is (Sachs 2004; Takács-Sánta 2022). Ez a gazdasági teljesítmény tudatos csökkentését takarja: a nyersanyag-kitermelés, a termelés és a fogyasztás visszafogását.³ Ez volna jelenleg az ökológiai átmenet legfőbb kulcsa.

³ E három tevékenység jelenti a gazdasági folyamat fő fázisait. Gazdaság alatt pedig a társadalomnak azt az alrendszerét értjük, amely anyagi javakat és szolgáltatásokat állít elő a társadalom számára, miközben szükségszerűen támaszkodik a Föld ökológiai rendszereire. Nem létezik olyan gazdasági tevékenység, amely ne járna valamennyi anyag-, illetve energiafelhasználással (vagyis ne használná forrásként az ökológiai rendszereket), továbbá szennyezések, illetve hulladék keletkezésével (vagyis ne használná előnyként az ökológiai rendszereket).

Ám ezt még az ökológiai gondolkodás főáramában sem ismerik el. A főáram már az 1980-as évek óta a gazdasági növekedés és az ökológiai fenntarthatóság összehasonlíthatóságát hirdeti (Sachs 2004).⁴ Ami egyenesen következik abból, hogy mind a nagyvállalatok, mind pedig a nemzetállamok kormányzatai egyértelműen a gazdasági növekedésben érdekeltek – a gazdasági teljesítmény visszafogása szöges ellentétben állna a koncentrált politikai-gazdasági hatalom logikájával.

Mindez a nagyvállalatok esetében nem igényel különösebb magyarázatot: ők egyértelműen piaci nyereségük növelését és piaci terjeszkedésüket tartják elsősorban szem előtt. Vagyis a saját gazdasági teljesítményük, és ezáltal vezetőik hatalmának (ezzel összefüggésben pedig vagyonának, illetve társadalmi státuszának) növelését.

Ugyanakkor a nemzetállamok kormányzatai is világszerte kiemelt célnak tekintik a gazdasági növekedés előmozdítását, aminek számos oka van (Antal 2021). Egyebek mellett annak igénye, hogy képesek legyenek emelni a reálbérek színvonalát, működtetni tudják a nagy állami ellátórendszereket, vagy éppen álláshelyeket teremtsenek a munkanélküliségi ráta csökkentése érdekében. Nem melleleg pedig a gazdasági növekedés eszköz arra is, hogy egy állam növelje katonai erejét, illetve geopolitikai súlyát. A koncentrált politikai hatalom birtokosai számára azért fontos mindez, mert így képesek a nép támogatását megőrizni, és ezáltal hatalmukat (ezzel összefüggésben pedig vagyonukat, illetve társadalmi státuszukat) megtartani, sőt akár növelni.

Vagyis a koncentrált gazdasági, illetve politikai hatalom birtokosai számára a gazdasági növekedés hatalmi öncél. A koncentrált hatalom pedig alighanem a világ legerősebb drogjai közé tartozik: aki megízlelte, és akinek a személyiségét eltorzította (avagy tovább torzította), nem könnyen szabadul tőle. Az igazsághoz hozzátartozik ugyanakkor az is, hogy a koncentrált hatalom birtokosai egyúttal kényszerpályán is mozognak: mind a nagyvállalatok, mind pedig a nemzetállamok nemzetközi versenyhelyzetben vannak, így a növekedés egyoldalú elvetése versenyhátrányt eredményezne. Ezért sem egyszerű megszabadulniuk a növekedési kényszertől.

A fentiek miatt roppant naivitásnak tűnik abban bízni (márpedig rengetegen bíznak ebben), hogy egyszer majdcsak sikerül meggyőzni a

„döntéshozókat” az ökológiai átmenet fontosságáról. Nem kétséges, hogy a politikai-gazdasági elit tagjai közül jó páran tudatában vannak a gyökeres irányváltás szükségességének. Ugyanakkor nem képesek más irányba kormányozni a hajót, mivel foglyaik saját személyiségüknek, illetve az uralkodó társadalmi berendezkedésnek.

A hatalom szétterítése

A politikai és gazdasági hatalom mai erőteljes koncentrátsága alapvető akadálya tehát az ökológiai átmenet legfontosabb feltételének, a gazdasági teljesítmény tudatos csökkentésének. Ebből pedig logikusan következik, hogy az átmenethez kulcsfontosságú volna a hatalom szétterítése. Túl sok hatalom összpontosul tehát ma felül, a nemzetállamok kormányzatainak, illetve a nagyvállalatoknak a kezében. És túl kevés jut alulra: a néphez (a helyi közösségekhez), illetve kis- és középvállalkozásokhoz. A feladat ennek az egyensúlynak a helyrebillentése volna. Ám a kormányzatok és a nagy cégek aligha fognak önként lemondani hatalmuk egy részéről. Azt vissza kellene szerezniük tőlük mindazoknak, akik az ökológiai átmenet előmozdítása érdekében nagyobb részre tartanak igényt a hatalomból (azaz a jelenleginél nagyobb kultúraformáló erőre törekednek).

Ez pedig visszavezet bennünket ahhoz a kérdéshez, hogy milyen társadalmi szereplők lehetnek a zászlóvivői a kívánt civilizációs átmenetnek. A társadalmi intézmények, illetve az uralkodó gondolkodásmód megváltoztatására nemcsak kormányzatok képesek, hanem emberek alulról szerveződő csoportjai, (helyi) közösségek, illetve ezek hálózatai, mozgalmi is – a csoportba szerveződés révén hatalmi ellensúlyt képezve a kormányzatokkal szemben (Takács-Sánta 2017). A kérdés csak az, hogy a mai, atomizált (nyugati) társadalmakban az elszigetelt egyének mennyire képesek ilyen csoportokat létrehozni. Amilyen mértékben képesek erre, olyan mértékben nyílik meg az esélyük arra, hogy részt szerezzenek a hatalomból mind politikai, mind pedig gazdasági síkon, így pedig az ökológiai átmenet zászlóvivőivé válhassanak.

Politikai szinten mindez a demokrácia kiterjesztését jelenti. Sőt, a valódi demokrácia létrehozását. Merthogy a demokrácia ma uralkodó, képviseleti formáját (amikor is közügyeink intézését egy nagyon korlátozott választékból hatalomra juttatott, szűk csoportra bízuk) számos politikatudós nem is tekinti demokráciának, inkább a „képviseleti rendszer” kifejezést tartja helyette megfelelőnek (vö. Körösiényi 2005). Ám még ha demokráciaként

⁴ Közelmultbeli példáját adja ennek az ENSZ 17 fenntartható fejlődési célja: a nagyszerű ököcélok között ott villog pirosan a nyolcadik, ami nem más, mint a gazdasági növekedés (<https://sdgs.un.org/goals>).

határozzuk is meg a mai nyugati világban bevett politikai rendszereket, bizonyos, hogy helyibbé és részvételibbé kellene tennünk ezeket ahhoz, hogy az érintetteknek érdemi beleszólásuk legyen a döntésekbe.

A jelenleginél helyibb demokráciának a szubszidiaritási elven kellene alapulnia (Endo 1994). Eszerint dönteniük mindig az érintetteknek kell (hacsak nem mondanak le önként erről a jogukról például egy képviselőjük vagy egy szakértői testület javára), és az érintettségük mértékében kell beleszólásuk legyen a döntésekbe. Ha a szubszidiaritási elvet komolyan vesszük, a ma megszokotthoz képest számos döntésnek kellene legalább részben helyibb szintre kerülnie. Megerősödne a településrészek, települések, járásek autonómiája.

A helyibbé tétel azonban önmagában nem elegendő, a demokráciának a mainál részvételibbé is kellene válnia. Ha ugyanis marad az alapvetően képviseleti demokrácia, erősen féltő, hogy a helyibb demokrácia csupán a kiskirályságok megerősödését vonja majd maga után. Részvételi demokrácia hiányában a politikai és a gazdasági elit helyi szinten is hajlamos összefonódni, akadályozva ezzel az elmozdulást az ökológiai fenntarthatóság irányába. Alighanem főként ez az oka annak hogy a tapasztalatok szerint ha nem is mindig, de általában annál ökológikusabb döntések születnek, minél inkább beleszólhatnak ezekbe a döntés által érintett emberek (pl. Beierle – Cayford 2002).

Ám fontos világosan látnunk azt is, hogy a képviseleti és a részvételi demokrácia valójában nem két, mereven elkülönülő demokráciatípust jelent. Sokkal inkább úgy kell gondolkodnunk róluk, mint egy kontinuum két végpontjáról. Ma jellemzően a kontinuum képviseleti végpontjához állunk nagyon közel: noha demokráciáink tartalmazznak egy-két részvételi elemet (például a népszavazást), valójában a képviselőink megválasztásán túl vajmi kevés beleszólásunk van a bennünket is érintő döntésekbe. A részvételi végpont irányába kellene tehát elmozdulnunk, az igazán nagy horderejű döntéseket (például a nehezen visszafordítható hatásokkal járókat) nem szabadna képviselőkre bízunk.

Az ökológiai átmenet érdekében fellépő csoportosulások alapvetően két dolgot tehetnek a demokrácia helyibbé és részvételibbé tétele érdekében. Egyrészt igyekezhetnek jobban kihasználni a demokrácia jelenlegi kereteit: demonstrálhatnak, petíciót indíthatnak, népszavazást kezdeményezhetnek stb. Másrészt fölléphetnek a helyibb és részvételibb demokrácia új intézményeinek létrehozása érdekében – ilyen többek között a részvételi költségvetés (ittthon bevettebb nevé-

a közösségi költségvetés – pl. Oross – Kiss 2023), az állampolgári tanács (pl. Aldred – Jacobs 2004) vagy a részvételi településtervezés (pl. Demeter 2012).

*

A hatalom visszaszerzése a gazdaság szintjén a nem profitorientált (értsd: nem a pénzügyi nyereséget a középpontba helyező, és ezáltal nem is a folyamatos növekedést szem előtt tartó) kis- és középvállalkozások uralta gazdaság kiépítését jelenti. Alulról szerveződve a feladat a megélhetés alternatív, mértékletes formáinak létrehozása (termelői és szolgáltatói oldalról), illetve igénybe vétele (fogyasztói oldalról) – összpontosítva az életünk minőségét egyértelműen javító, ugyanakkor minél inkább ökológikus termelő és szolgáltató tevékenységekre. Idetartoznak többek között az ökológikus mezőgazdálkodás és az arra épülő feldolgozó iparágak; a helyi élelmiszer-értékesítési rendszerek; az ökoépítészetben alapuló építőipar; a kézművesiparok; az iparcikkek javítására, illetve a feleslegessé vált használati tárgyak továbbadására szakosodott szolgáltatások; a gyógyító, de elsősorban a testi-lelki egészség megőrzésére irányuló szolgáltatások; a szociális segítő szolgáltatások; valamint számos oktatási szolgáltatás.

A Kisközösségi Program és az Új Koma Háló

Annak érdekében, hogy magam is hozzájáruljak a fent vázolt társadalmi változáshoz, 2008-ban kezdeményeztem, és néhány munkatársammal együtt elindítottam a Kisközösségi Program elnevezésű kutatási és akcióprogramot. Ennek fő célja, hogy minél több helyi ökoközösség létrejöttét és működését segítsük elő a Kárpát-medencében, még hozzá mindenféle méretű településen az aprófalvaktól a nagyvárosokig. Ezek a közösségek lehetnek a legfontosabb kristályosodási magvai egy új, ökológikus civilizációnak.⁵

Azóta a Kisközösségi Program égisze alatt két könyv (Takács-Sánta 2017; Takács-Sánta és mtsai

⁵ A helyi ökoközösség az itt használt értelemben emberek egy olyan csoportja, akik egyrészt rendszeres és gyakori, elsődlegesen személyes interakcióban állnak egymással, továbbá rendszeres időközönként azonos térben tartózkodva kommunikálnak egymással; másrészt hasonló (ökológikus) értékrend és világnézet kapcsolja össze őket (vagyis a közösség tagjainak gondolkodásmódja alapjaiban hasonló); harmadrészt pedig közös gyakorlati célokkal rendelkeznek, és ezeket közösen igyekeznek megvalósítani (részletesebben l. Takács-Sánta 2017).

2017) és számos további publikáció is megjelent; 2019-ben elindítottuk és azóta is működtetjük a helyi ökoközösségeket egyrészt konkrét cselekvési tippel, másrészt pedig olvasni- és néznivalók ajánlóival segítő Kiutak.hu portált – 2024 óta pedig a portálhoz kapcsoló Kiutak podcastot is; munkatársaink rendszeresen szerepelnek nyilvános rendezvényeken és a médiában egyaránt; továbbá már a 2010-es évek eleje óta minden évben szervezünk nyári táborokat és tíz hónapos humánökológia tanfolyamot is.

Nem utolsósorban pedig a Kisközösségi Program egyik fő tevékenységként terepmunkát is folytatunk. Egyrészt az országot járva immár másfél évtizede kutatjuk a már működő helyi ökoközösségeket (illetve olykor nem közösségi helyi ökokezdeményezéseket is), elsősorban mélyinterjúk, kisebb részben pedig résztvevő megfigyelés keretében. 2025 elejéig összesen nagyjából 70 helyi ökokezdeményezést vizsgáltunk meg.⁶

Másrészt terepmunkánk egy idő után új irányba bővült, méghozzá akciókutatásokkal, amelyek során kutatócsoportunkkal közvetlen, személyes kapcsolódások révén igyekszünk segíteni ökológikus helyi közösségek kialakulását és működését, miközben kutatóként is vizsgáljuk a folyamatokat. Döntően olyan közösségeket támogatunk, amelyek nemcsak egyetlen ügyre fókuszálnak, hanem komplex életmód-alternatívára törekuszenek. Ezeket a kezdeményezéseket 2018-ban egy hálózatba kapcsoltuk össze, aminek az Új Koma Háló nevet adtuk. A Hálónak 2025 elején nagyjából két tucat aktív közösség volt a tagja – ugyanakkor rendre szép számmal vesznek részt benne olyan emberek is, akiknek noha nincs még közösségük, aktívan törekednek a létrehozására. A Háló révén nem csupán mi segítjük a közösségeket, hanem azok is egymást.⁷

Világeleje

2024-ben jelent meg *Világeleje* című könyvem (alcíme: *A jó élet keresése az ökológiai válság korában* – Takács-Sánta 2024b). Noha e

mikroesszé-gyűjtemény „hivatalosan” nem a Kisközösségi Program égisze alatt látott napvilágot, ahhoz sok szálon kapcsolódik, és végül akarva-akaratlanul mégiscsak jócskán összefonódott vele. A *Világeleje* számomra váratlanul nagy és kedvező visszhangja arra a következtetésre juttatott, hogy a kötet gondolatiságát érdemes volna több szálon továbbvinni, hiszen úgy tűnik, sikerült megtalálni egy olyan hangot, amely sokak számára megkapó és inspiráló.

Ez a gondolatiság tartalmazza mindazt, ami a Kisközösségi Program lényege – ugyanakkor több mindent tartalmaz annál. Miközben a Kisközösségi Program a közösségszervezésre és a helyi ökoközösségek cselekvési lehetőségeire összpontosít, a *Világelejében* nagy hangsúlyt kap emellett az az egyén is, aki (potenciálisan) ökoközösséget szervez, de legalábbis csatlakozik egy ilyen kezdeményezéshez.

A Kisközösségi Program, illetve különösen az Új Koma Háló sokéves tapasztalatai azt mutatják, hogy az ökoközösségekre törekvő emberek rendszerint számos komoly akadályba ütköznek – ami jelentősen korlátozza e közösségek számát és hatásos működését. Ezek az akadályok alapvetően három nagy csoportba oszthatók. Egyrészt ahogy mindenki másét is, az ő pszichéjüket ugyanúgy valamilyen mértékben megbetegíti kizökkent civilizációnk – ehhez pedig sokaknál személyes traumák is hozzáadódnak. Mindez nagyban nehezíti a közösségekben történő együttműködést. Másrészt sokuk saját és családja megélhetésének biztosítása érdekében foglya az uralkodó gazdasági berendezkedésnek: ébren töltött óráinak jelentős részét tölti pénzkereséssel – ráadásul nemegyszer olyan munkáltatónál, amelynek céljai nemigen egyeztethetők össze egy ökológikus civilizáció ethoszával. Ez pedig jelentősen korlátozza azt az időt és energiát, amit az ökológiai átmenet elősegítésére fordíthatnak. Harmadrészt sokan közülük nem rendelkeznek kézzelfogható, átfogó, lelkesítő, cselekvésre sarkalló pozitív víziókkal egy ökológikus civilizációról (ami persze nem is csoda egy olyan korban, amikor mind a tudósok, mind a művészek ökoutópiák helyett jellemzően disztópiákat öntenek ránk).

A fentiek miatt ahhoz, hogy számos helyi ökoközösség alakuljon és működjön hatásosan, egyrészt szükség van sok ember lelki (és ezzel összefüggésben gyakran testi) gyógyulási folyamatára. Másrészt valamilyen mértékben kilépve az uralkodó gazdasági rendszerből sokaknak meg kell találniuk a megélhetés alternatív útjait – karöltve azzal, hogy mértékletes, önkéntesen

⁶ Országjáró terepmunkánk a 2020-as évek első éveiben nem kis részben a covid pandémia miatt nagyjából szünetelt, de 2024 őszén újraindítottuk.

⁷ A Kisközösségi Programról részletesebb információ a www.kiskozossegek.hu oldalon található. Az Új Koma Hálóról a www.kiskozossegek.hu/uj-koma-halo oldalon található bővebb információ. A két kezdeményezés történetéről l. Takács-Sánta (2020).

egyszerű életmódra váltva szabadítanak föl maguknak időt az átmenet segítésére (pl. Rebouças – Soares 2021). Harmadrészt pedig szükség van olyan pozitív víziók (lehetőleg közösen végzett) fölvezetésére, amelyek mérceként szolgálhatnak a világ megváltoztatásához az ökoközösségek tagjai számára.

Mindezek mellett gondot jelent az is, hogy miközben az ökológiai gondolkodásmód nemcsak az emberi élet védelméről szól, hanem általában véve az élet megóvásáról, mára sok ember kapcsolata jelentősen meglazult az élet nem emberi formáival. Emiatt nagy szükség volna az újrapcsolódásra élőlénytársainkhoz, hiszen csak akkor óvhatjuk őket, ha szeretjük őket, ám csak akkor szerethetjük őket, ha ismerjük is őket (Orr 2001).

*

Amikor ezeket a sorokat írom, a Kisközösségi Program épp átalakulóban van, egy még tágabb fókuszú, a fenti szempontokat is integráló Világeleje Programmá.⁸ Amellett pedig, hogy saját tevékenységeinket végezzük, kommunikációinkban egyre inkább igyekszünk teret adni más, céljainkkal összhangban lévő kezdeményezéseknek is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy csak rengeteg, egy irányba mutató kezdeményezés szinergikus együttműködése nyomán lehetünk úrrá civilizációnk válságán, és épülhet föl egy új, ökológikus civilizáció.

Köszönetnyilvánítás

Tarnóczy Mariann ösztönzése nélkül ez a tanulmány biztosan nem jöhetett volna létre, hálás vagyok neki emiatt.

Felhasznált irodalom

Aldred, Jonathan – Jacobs, Michael 2004 Állampolgárok és vizes élőhelyek: az egy-állampolgári tanács értékelése. In Pataki Gy. – Takács-Sánta A. (szerk.) *Természet és gazdaság – Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény*. Typotex Kiadó, Budapest. 219–245.

⁸ 2024 ősze óta a Kisközösségi Program havi hírlevele Világeleje Hírmondó elnevezéssel működik, Facebook-oldala pedig Világeleje – Kisközösségi Program néven. Építjük továbbá a vilageleje.hu weboldalt.

Antal Miklós 2021 Több öszinteséget, új közgazdaságtant! – A gazdasági növekedés meghaladásának stratégiái. *Replika*, 121: 179–208.

Beierle, Thomas C. – Cayford, Jerry 2002 *Democracy in practice: public participation in environmental decisions*. Resources for the Future, Washington, DC.

Cohen, Joel E. 1995 *How Many People can the Earth Support?* W. W. Norton and Company, New York.

Darvas Béla 2000 *Virágot Oikosnak – Kísértések kémiai és genetikai biztonságunk ürügyén*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Demeter Anna (szerk.) 2012 *SURE – Közösségi tervezési eszköztár*. Urbact II. – Európai Regionális Fejlesztési Alap, Budapest.

Endo, Ken 1994 The principle of subsidiarity: from Johannes Althusius to Jacques Delors. *北大法学論集*, 44(6): 652–553.

IPBES 2019 *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. IPBES Secretariat, Bonn, Germany.

IPCC 2023 *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC, Geneva, Switzerland.

Körösenyi András 2005. *Vezér és demokrácia – Politikaelméleti tanulmányok*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Máté Gábor – Máté Dániel 2022 *Normális vagy – Trauma, betegség és gyógyulás mérgező világunkban*. Open Books, Budapest.

McNeill, John R. 2011 *Valami új a nap alatt – A huszadik század környezettörténete*. Ursus Libris, Budapest.

Montgomery, David R. 2012 *Dirt: The Erosion of Civilizations*. University of California Press, Berkeley.

Oross Dániel – Kiss Gabriella 2023 More than just an experiment? Politicians arguments behind introducing participatory budgeting in Budapest. *Acta Politica*, 58: 552–572.

Orr, David W. 2001 A szeretet. *Liget*, V/166–69.

Piketty, Thomas 2015 *A tőke a 21. században*. Koszuth Kiadó, Budapest.

Rebouças, Raquel – Soares, Ana Maria 2021 Voluntary simplicity: A literature review and research agenda. *International Journal of Consumer Studies*, 45(3): 303–319.

- Schumacher, Ernst F. 1994 *Jó munkát!* Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest.
- Seinfeld, John H. 2004 Air pollution: A half century of progress. *AIChE Journal* 50: 1096–1108.
- Takács-Sánta András 2017 *A közlegelők komédiája – A közösségek újrafelfedezése mint kiút az ökológiai válságból.* L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Takács-Sánta András és munkatársai 2017 *Építőkockák egy új világhoz: Ökológia, közösség, boldogulás – helyben!* Andron Könyv Kft. – Kisközösségi Program, Budapest.
- Takács-Sánta András 2020 *Proféták és helyi ökoközösségek – A Kisközösségi Program és az Új Koma Háló. Máltai Tanulmányok* 2(1): 127-144.
- Takács-Sánta András 2022 Clarifying the driving forces behind our ecological crisis: a general model. *Biologia Futura* 73: 405-410.
- Takács-Sánta 2024a Megmenthet-e minket Technika isten? (2025. 01.15-i letöltés – <https://zoldhang.hu/2024/11/13/megmenthet-e-minket-technika-isten/>)
- Takács-Sánta András 2024b *Világeleje – A jó élet keresése az ökológiai válság korában.* Gingko Kiadó, Gödöllő.
- United Nations 2024 *World Population Prospects 2024: Summary of Results.* UN DESA/POP/2024/TR/NO. 9. United Nations, New York.
- Vadén, Tere et al 2020 Decoupling for ecological sustainability: A categorisation and review of research literature. *Environmental Science & Policy*, 112: 236-244.